

II. kapitola

PRVÉ KROKY

Ustavování a činnost lidové moci na osvobozeném území do 10. V. 1945

[139]

1944, 6. říjen. Polsko — Slavnostní úvodník zvláštního vydání časopisu „Za svobodné Československo“ k překročení československých hranic sovětskými a československými jednotkami.¹

¹ V roce 1944 v srpnu zahájila vojska Sovětské armády velkou ofenzivu v Polsku a připravovala novou ofenzivu podél Karpat směrem na Krakov a Ostravu a přes Maďarsko směrem na Vídeň. Vypuknutí Slovenského národního povstání změnilo tento strategický plán. S cílem pomoci povstalcům dalo sovětské velení rozkaz k přípravě a zahájení karpatsko-dukelské operace. Velení I. ukrajinského frontu, kterému připadl tento úkol, dostalo svolení zapojit do bojů též síly I. čs. armádního sboru. 4. září dostalo velení I. čs. armádního sboru rozkaz, jímž byl sbor podřízen I. ukrajinskému frontu. Toto rozhodnutí přivítali naši vojáci s nadšením. Zvláštní vydání listu „Za svobodné Československo“ přineslo provolání, které začínalo slovy:

„Naše nejslavnější hodina udeřila!

Vpřed — za svobodu a štěstí našich národů!

Vpřed — osvobodit vlast od vetřelců a zrádců!

Vojáci I. československého sboru v SSSR!

Dostalo se nám největší cti, jaké se může dostat československému vojákovi.

Naši bratři, bojující slovenští vojáci a partyzáni, kteří povstali proti vetřelcům, čekají na naši pomoc.

Naše porobená vlast, náš trpící lid k nám upírají své zraky.

Celý svobodmilovný svět na nás hledí, jak budeme bojovat o rodnou půdu.

Vojenská čest, láska k vlasti a oddanost národu nám ukládají veliký čin:

Zdolat poslední překážku na cestě domů, probít si cestu přes karpatské hory a začít čistit naši drahou Československou republiku od vetřelců a zrádců.“ (Za svobodné Československo, 6. 9. 1944, zvláštní vydání.)

Jednotky 1. ukrajinského frontu dostaly rozkaz proniknout od Sanoku a Krosna přes Lupkovský a Dukelský průsmyk na Slovensko. Tam se měly setkat se dvěma slovenskými divizemi. Generál Píka ujišťoval sovětské vojenské činitele, že „vedení slovenského odboje dalo zatím pokyny dvěma slovenským divizím na karpatských

Prapory Československé republiky vlají nad naším pohraničím.

J s m e d o m a !

Po tuhých krvavých bojích 1. čs. sbor v SSSR bok po boku s hrdinnou Rudou armádou vkročil do vlasti. A teď začne velké čištění Československé republiky od Němců, Maďarů a zrádců!

Dokázali jsme to! Jsme doma. S bratrskou pomocí vítězné Rudé armády jsme si vybojovali poslední, nejtěžší, největšími oběťmi vykoupený úsek cesty do vlasti. Nad rodnou půdou, kterou nám ukradli, pošlapali a vydrancovali fašističtí vetřelci, zavlály opět červenomodrobílé vlajky Československé republiky, prapory demokracie a pokroku. S Rudou armádou osvoboditelkou národů a s námi vchází do vlasti nový, šťastný, svobodný život.

Kolik vzrušených myšlenek nám všem prolétlo hlavou v těchto pohnutých a vpravdě historických chvílích!

S radostnými pocity vítězství mísí se především hluboká vděčnost. Díky Vám, maršále Staline, díky Tobě, milý sovětský lide, díky vám, bratři rudoarmějci. Bez vás bychom tu nebyli! Dlouho jsme požívali Vašeho srdečného pohostinství. Vy jste nás učili a posilovali na naši cestu. Vy jste nám svými silnými pažemi, statečným srdcem a těžkými oběťmi prokrestili cestu až sem.

Teď hrdinná Rudá armáda přichází do našeho domu. Jde nám jej očišťovat od německých a maďarských lupičů. Postaráme se, aby ji náš lid zahrnul takovou láskou, jako své rodné děti. Postaráme se, aby bratrství národů SSSR a Československa žilo věčně!

Naše vzpomínky letí za hory a lesy Karpat, zkropené krví našich kamarádů, po širých pláních Ukrajiny, přes Žaškov a Bílou Cerkev, přes Čerňachov a Kijev až k Sokolovu. Před našimi zraky vyvstávají postavy našich kamarádů, kteří se dnes s námi nemohou radovat, kteří nedošli k cíli, po němž tak horoucně toužili, kteří padli, abychom mohli dojít my, aby bylo svobodné Československo. Za život každého z vás — deset, sto životů německých a maďarských vrahů! Věčná sláva hrdinům, kteří položili své životy za svobodu a nezávislost své vlasti!

Jdeme přes hranice ve dnech, které nám připomínají neblahé události před šesti lety: Mnichov, kapitulaci, vyklizení našich hranic, uloupení pohraničních oblastí. V těžkých a krvavých bojích o naše pohraniční hory jsme zaplatili vysokou daň za poznání, jakou cennou pevnost v nich má republika. V zarputilém zápolení o každý vrch, o každý les, o každé údolí, dozrálo

průsmycích, aby se snažily spojit s RA jižně a jihozápadně Sanoku“ (dopis z 31. 8. 1944, VHA Praha. SSSR, nezařazený materiál). Tyto divize měly držet Dukelský průsmyk a otevřít ho Sovětské armádě. Protože však tento předpoklad selhal a v době nástupu Sovětské armády tyto východoslovenské divize byly již odzbrojeny, byly boje o průsmyk svedeny za velmi nepříznivých podmínek. Nepřítel vybudoval v obtížném terénu obranný systém v hloubce 30—50 km, položil rozsáhlá minová pole, zničil komunikace. A tak místo původního plánu, podle něhož měly útočící jednotky dorazit do Prešova již 12. září, změnila se operace v dlouhotrvající urputný boj, který si vyžádal velké oběti jak v československém, tak v sovětském vojsku.

Teprve 6. října ráno překročily části I. čs. sboru hranici ČSR v prostoru Dukelského průsmyku. O tomto významném okamžiku podává rtm. Ivanič, osvětový důstojník praporu tuto zprávu:

„Priesmyk Dukla, hranica

06. 10.

44.08 hod.

Prieskumná hliadka práporu škpt. Knopa pod velením čatára Nebiljaka v zostave des. Tireka, des. Počila, voj. Heydu, voj. Kučeravého, voj. Perehaňu, voj. Nemricha, voj. Koubela, voj. Mazura z rotu automatčikov ppor. Bileja dosiahla ako prvá československých štátnych hraníc na hradskej v Dukelskom priesmyku. Veliteľ hliadky čat. Nebiljak a príslušník hliadky des. Tirek vztyčili na hraniciach československú štátnu vlajku.

V prvej slovenskej dedine, vo Vyšnom Komárniku, vztyčili vlajku osvetový dôstojník praporu rtm. Ivanič a voj. Havran.

Predniesol som pri tom krátku reč o význame vztyčenia tejto vlajky a predal som ju k chráneniu obyvateľovi obce Vyšny Komárnik Michalovi Chaugodovi.

rtm. Ivanič

Osv. dôst. práporu.“

(Za svobodné Československo, 6. 10. 1944, zvláštní vydání.)

Teprve 28. listopadu byl zahájen útok přes řeku Ondavu, jejímž dosažením skončila bitva o Karpaty, skončila karpatsko-dukelská operace. (Detailní zpracování karpatsko-dukelské operace, přehled jednotlivých bojů a hodnocení jejího významu pro další osvobozování republiky podává zejména studie M. Šády, Účast I. čs. armádního sboru v SSSR v karpatsko-dukelské operaci, Za svobodu Československa, II. svazek, str. 95—313 a kniha B. Jamnický—Z. Andreis, Dukelsko-prešovská operace.)

v nás tvrdé odhodlání: Už nikdy nevydat to, co nám patří! Postaráme se o to, aby Karpaty, Tatry a Šumava, Krušné hory a Krkonoše se přeměnily v nedobytný val, o který si každý útočník rozbije hlavu.

Na prahu vlasti, po prvních krocích po její rodné půdě, kouzlí si každý z nás krásné a půvabné představy o našem novém, svobodném životě. Jsme příslušníky různých národů. Přišli jsme z různého prostředí, z různých sociálních vrstev. Lišíme se náboženstvím, zvyky, tradicí. V tom jsme si však všichni zajedno: Že osvobozená republika musí být domovem skutečné, lidové demokracie, že to musí být stát vyspělý, pokrokový, hospodářsky a sociálně spravedlivý, bratrský svazek tří rovnoprávných slovanských národů — Čechů, Slováků a Karpatských Ukrajinců. Za to jsme bojovali, za to jsme přinášeli oběti, za to umírali v nejkrásnějším věku naši drazí kamarádi.

Nepřicházíme domů jako osvoboditelé, přicházíme jako vojáci republiky. S námi za svobodu bojuje náš lid. S námi bojují stateční slovenští vojáci a partyzáni. Vracíme se domů jako věrní synové svého lidu. Jsme krev z jeho krve. Spolu s ním a vždy dle jeho přání zařídíme si nový život v osvobozené vlasti tak, aby se nám žilo lépe, aby ji už nikdy neohrozil fašismus, nacismus, německá a maďarská dobytvačnost, aby ji už nikdy nepodkopala chamtivost zrádných jednotlivců, jimž je vlastní prospěch nad blaho celého národa.

Jsme doma, kamarádi. Zní to ještě kouzelně nezvykle, ale je to holá pravda. Vyhráli jsme boj o hranice a o první pídě rodné půdy. Válka však nekončí. Nepřítel se bude ještě zuřivě bránit. Nesmíme vetřelcům popřát žádného oddychu, aby nám nemohli zničit naše vsi a města: Žeňme je nemilosrdně před sebou, dokud červenomodrobílé prapory nezavlaží nad Bratislavou, nad Užhorodem a nad Prahou!

Se statečnými slovenskými bojovníky vpřed, očistit Slovensko úplně od vetřelců a zrádců!

S hrdinnou Rudou armádou vpřed, dorazit raněné německé a maďarské šelmy v jejich vlastních brlozích — v Berlíně a Budapešti!

Ničme nelítostně všechny jejich spřežence na domácí půdě! Jen ten zrádce nás už nikdy znovu nezradí, kterého krutě potrestáme! Jen ten Němec a Maďar nás nechá v klidu, kterého poučíme, co to stojí, krást nám, co je naše.

Jsme doma, kamarádi, ale boj nepřestává. Teď teprve začíná veliké čištění republiky od Němců, Maďarů a zrádců!

Za svobodné Československo, 6. 10. 1944, zvláštní vydání.

[140]

1944, 13. říjen. *Fronta*. — Rozkaz osvětového důstojníka 3. čs. samostatné brigády v SSSR o spolupráci osvětových důstojníků při ustavování národních výborů na osvobozeném území.

O b ě ž n í k č. I.

Podle osvětového rozkazu sboru č. 4¹ osvětoví důstojníci jednotek sboru pomohou při ustavování Národních výborů v osvobozených obcích. Řídí se při tom prohlášením čs. vlády ze 16. dubna 1944,² jakož i „Směrnicemi pro národní výbory o plnění vojenských úkolů“,³ které vydá velitel sboru.

¹ Osvětový rozkaz sboru č. 4 byl vydán 10. října 1944 — viz VHA Praha. 1. čs. sbor v SSSR-osvěta, SSSR IV-63-17.

² Viz dokument č. 16.

³ Viz dokument č. 141.